

О. М. Ріба-Гринишин,

Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу, м. Івано-Франківськ

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ У НІМЕЦЬКІЙ НАУКОВО-ТЕХНІЧНІЙ ЛІТЕРАТУРІ

Стаття присвячена особливостям функціонування фразеологічних одиниць у німецькій науково-технічній літературі. У досліджуваних текстах виявлено фразеологічні сполучення та фразеологічні єдності. Фразеологічні елементи зумовлюють певні труднощі при перекладі науково-технічних текстів.

Ключові слова: фразеологічні одиниці, науково-технічний текст, термін, фразеологія, фразеологічні сполучення, фразеологічні єдності, термінологія, переклад.

Статья посвящена особенностям функционирования фразеологических единиц в немецкой научно – технической литературе. В исследуемых текстах обнаружено фразеологические сочетания и фразеологические единства. Фразеологические элементы обуславливают определенные трудности при переводе научно – технических текстов.

Ключевые слова: фразеологические единицы, научно-технический текст, термин, фразеология, фразеологические сочетания, фразеологические единства, терминология, перевод.

Peculiarities of phraseological units functioning in German scientific and technical literature are researched in the article. Phraseological combinations and phraseological unities are found in the researched texts. Phraseological elements of scientific and technical texts cause certain translation difficulties.

Key words: phraseological units, scientific and technical text, term, phraseology, phraseological combinations, phraseological unities, terminology, translation.

Постановка проблеми. Сучасна науково-технічна революція, яка пов'язана з стандартизацією термінології, науково-технічним перекладом, створенням різних термінологічних словників та банків даних висуває перед мовознавством все нові і нові завдання, які постійно збільшують інтерес науковців до мови науки і техніки. В основі не вирішених різних прикладних задач лежить багатоаспектний аналіз науково-технічного тексту як інструменту та результату зв'язку спеціальної суспільно-продуктивної діяльності з вираженою мовно-комунікативною діяльністю.

Кожен стиль мовлення володіє значним запасом фразеологізмів. Фразеологічні одиниці зустрічаються і у науковою стилі. Для вивчення особливостей функціонування фразеологізмів у текстах значну вагу мають праці українських та зарубіжних дослідників С. Я. Єрмоленко, Л. І. Мацько, О. Д. Пономарів, О. М. Сидоренко, Н. М. Сологуб, М. Dumme, Wolfgang Fleischer, Rosemarie Gläser, Renate Müller та ін.

Актуальність даного дослідження зумовлена недостатнім вивченням особливостей функціонування фразеологічних одиниць у науково-технічній літературі. Дана проблема пов'язана перш за все із сучасними вимогами до перекладу, коли йдеться про передачу не лише змісту оригіналу, а й про оптимальне відтворення стилістичних характеристик даних текстів.

Результати нашого дослідження свідчать, що фразеологічні елементи в німецьких фахових текстах зустрічаються не часто, оскільки основною стилістичною рисою науково-технічного тексту є точний і чіткий виклад матеріалу при майже повній відсутності тих елементів, які додають мовленню емоційної насиченості, основний наголос робиться на логічності, а не на емоційно-чуттєвій стороні висловлювання. Як стійкі позначення, фразеологізми зустрічаються тільки в нефахових журнально-газетних статтях, які висвітлюють, наприклад, проблему світової енергетичної кризи та вплив процесів видобутку і транспортування нафти на навколишнє середовище. Аналіз матеріалу показав, що для досліджуваних німецьких науково-технічних текстів характерні: а) фразеологічні сполучення, наприклад: *das Verschlucken der Sonde, das Abbausystem von unten nach oben, das Ende des Ölzeitalters, Endlichkeit des Erdöls, Krieg um Öl* та б) фразеологічні єдності, наприклад: *schwarzes Gold, flüssiges Gold, Schmiermittel der Globalisierung, Zeitbomben auf den Weltmeeren, Ölpest vor der Tür, die schmutzige Spur des schwarzen Goldes*.

Фразеологічні сполучення – семантично подільні фразеологічні звороти, цілісне значення яких вмотивоване прямим значенням компонентів.

Фразеологічні єдності – також семантично неподільні фразеологічні звороти, але цілісне значення їх здебільшого вмотивоване значенням компонентів.

Фразеологічна зв'язаність компонентів розвивається, як правило, у багатозначних слів за окремими їхніми лексико-семантичними варіантами. Її не слід ототожнювати з іншими типами лексико-семантичної залежності у складі комунікативних утворень переносно-образного характеру: прислів'я, приказки, крилаті вислови, афоризми. Вони знаходяться на периферії фразеологічної системи і власне фразеологізмами вважатися не можуть, їх об'єднують в окрему групу фразеологічних утворень – фразеологічні вислови (таким чином існує ширше розуміння фразеології) [6, с. 771], наприклад: *Ölreichtum schafft Armut*.

Слід наголосити, що фразеологія займає особливе місце у системі кожної мови. Вона свідчить про багатство мови, її еластичність, об'ємність і точність. Фразеологічні одиниці мови – одиниці вторинної номінації, які інтерпретують фрагменти світу людини з оригінального, несподіваного боку, є антропоцентричними за своєю природою, позначаючи предмети та явища об'єктивного світу, оскільки фіксують ті інтерактивні властивості, що їх виділяє погляд мовця. Отже, під фразеологізмами розуміють стійкі словосполучення, які є складними знаками мови і стоять поруч із складними термінами. Проте термінологія, як основна складо-

ва науково-технічних текстів, охоплює слова і словосполучення, що позначають поняття спеціальної сфери знань або діяльності. Фразеологія ж об'єднує лише словосполучення, що позначають поняття про явища, процеси та предмети зі сфери загальнолюдського життя. Складні терміни і фразеологізми – це різні за характером одиниці, які розмежовуються за процесом творення, співвідношенням між формою і змістом, семантичною структурою, функціональним призначенням, належністю до систем і підсистем [1, с. 58].

Фразеологізми у науково-технічних текстах легко розпізнати, оскільки вони характеризуються усталеністю своїх складових одиниць, узуальною стилістичною ефективністю і нерідко експресивністю, наприклад: *heißes Bohrloch, kaltes Bohrloch, Krieg um Öl, schwarzes Gold, Schmiermittel der Globalisierung, Zeitbomben auf den Weltmeeren, flüssiges Gold, Verschlucken der Sonde*. У термінах-фразеологізмах недопустимі будь-які заміни компонентів сполучення. До їх структурних ознак слід віднести незмінний (постійний) порядок слів і структурну «непроникність» (вторгнення нового слова порушило б термінологічний фразеологізм) [5, с. 53]. У процесі синтезу фраземотвірних компонентів різних рівнів відбуваються глибокі перетворення і переосмислення лексичної та граматичної семантики, завдяки чому зворот набуває ознак фразеологізма. В.В. Виноградов розрізняє, таким чином, три групи фразеологічних одиниць – фразеологічні зрощення, фразеологічні єдності і фразеологічні сполучення [Цит. за: 4, с. 643].

Для визначення функціонування фразеологізмів у стилі науки беремо до уваги результати, отримані при аналізі загальнонаукової та галузево-наукової літератури. У фразеологічних словниках та довідниках основна увага звертається на використання цих одиниць у загальноповсякденних мовних стилях (побутово-розмовний, стиль художньої літератури, публіцистики). Г. Кондас у своїй праці подає 22 групи фразеологічних зворотів, переважно загального значення, виділяючи також галузево-технічні, які згруповано за певними ознаками, наприклад, за видами інструментів, металів тощо [9]. Л.С. Косман поділяє фразеологізми за стилістичним трактуванням, для яких характерне нейтральне або розмовно-літературне забарвлення, а також називає одиниці, які відносяться до спеціальної лексики [10].

Н.М. Разінкіна вважає, що «специфічність елементів емоційного впливу у науковій літературі полягає в тому, що виявлення індивідуального, оціночного в науковому викладі є чимось допустимим, проте в жодному разі не органічною якістю стилю. Проте елементи індивідуального в тексті наукового викладу залишаються при цьому іностильовими... До того ж, стилістичне забарвлення емоційних елементів вислову в науковій літературі виступає особливо посилено, контрастно, оскільки при перенесенні мовних одиниць в незвичне середовище їх забарвлення починає виступати з найбільшою виразністю» [3, с. 9].

Фразеологічні елементи складають певні труднощі для перекладу науково-технічних текстів насамперед через те, що перекладач не ідентифікує фразеологізм, прийнявши його за звичайне неідиоматичне сполучення слів, або ж неправильно визначає його значення, яке зазвичай не є простою сумою його складових, наприклад, дані речення без контексту будуть зовсім незрозумілі навіть досвідченому перекладачу: *Kriege und gewalttätige Auseinandersetzungen um das begehrte schwarze Gold fordern schon heute unzählige Menschenleben. Rund 3,5 Milliarden Tonnen des schwarzen Goldes wurden 2001 verbraucht, knapp die Hälfte davon allein in den USA (26%) und Europa (22%) [8]. Deshalb kreuzen in den nächsten Jahren noch viele tickende Zeitbomben auf den Weltmeeren [11]*. Фразеологічна єдність *schwarzes Gold* виникла на основі семантичного переосмислення компонентів, мотивувальним компонентом тут служить слово *schwarz*, яке зберегло свої первинні лексико-семантичні властивості, а фраземотворчим – *das Gold*, яке у сполученні з мотивувальним розвинуло фразеологічно зв'язане значення.

Die Welt schlittert in eine neue Ölkrise. Die Ursachen für diese Krise sind denjenigen Analysten schon lange evident, die die Endlichkeit des Erdöls, dessen globale Verteilung und vor allem dessen zeitliche Erschöpfung, beobachten [7].

У фразеологічному сполученні *die Endlichkeit des Erdöls* компоненти з фразеологічно зв'язаним значенням зовсім не мають смислової самостійності і за своїми фраземотвірними функціями нагадують словотвірні морфемі.

При перекладі фразеологізмів особливе значення мають наступні ознаки: семантична, морфологічна, стилістична та естетична цілеформленість, відсутність процесу словозміни, процесу функціонування поза сферою фразеологічного звороту, конкретність та емотивний відтінок вираження поняття, сповільнений процес архаїзації та нормальний процес неологізації, труднощі перекладу з однієї мови на іншу та особливо при машинному перекладі.

Терміни утворюють свою підсистему, що базується на системності понять своєї науки і за допомогою конкретної системи чи підсистеми входять у загальну лексичну систему мови. Фразеологізми не утворюють самостійної системи, не мають свого замкнутого функціонального простору, поля, яке б вони ділили без залишку, а доповнюють в цьому плані відповідні лексичні угруповання [2, с. 120].

Висновок та перспективи дослідження. Наведені приклади свідчать про те, що в аналізованій німецькій науково-технічній літературі фразеологічні одиниці використовуються також, вони частина стилю науково-технічної мови і поряд з іншими лексичними одиницями характеризувати стиль науки. З їхньою допомогою можна передати точні і конкретні поняття, здатні одночасно виразити, уточнювати і конкретизувати наукову думку. Перспективу подальших наукових розробок вбачаємо у залученні ширшої бази джерельних матеріалів для систематизації і опису структурно-семантичних особливостей цих фразеологічних одиниць.

Література:

1. Баран Я. А. Фразеологія у системі мови / Я. А. Баран. – Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 1997. – 176 с.
2. Баран Я. А. Фразеологія у системі мови : дис. ... д-ра філол. наук : 10.02.15 / Баран Ярослав Андрійович. – Івано-Франківськ, 1998. – 391 с.
3. Разинкина Н. М. О возможности сосуществования эмоционального и логического в английской научной литературе XIXв. //Стилистика-грамматические черты научной литературы / Н. М. Разинкина. – М., 1970. – С. 9.
4. Селіванова О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія / Олена Селіванова. – Полтава : Довкілля-К, 2006. – 716 с.
5. Сенкевич М. П. Стилистика научной речи и литературное редактирование научных произведений / М. П. Сенкевич. – М. : Высшая школа, 1976. – 263 с.
6. Українська мова : Енциклопедія / [Редкол. : В. М. Русанівський (співголова), О. О. Тараненко (співголова), М. П. Зяблюк та ін]. – 2-ге вид., випр. і доп. – К. : Вид-во Укр. енцикл. ім. М.П. Бажана, 2004. – 824 с. : іл.
7. Campbell C. J. Die neue Energiekrise, wann werden wir endlich daraus lernen? [Електронний ресурс] / C. J. Campbell. – Режим доступу до ресурсу : http://www.energiekrise.de/news/forum/htmldocs/campbell/campbell09_2000.htm
8. Erdöl – Gefahr für Umwelt, Klima, Menschen. Die schmutzige Spur des schwarzen Goldes / [Hrsg. Greenpeace e.V.], 2002. – 16 s.
9. Kondas G. Phraseologische Pensum für Germanistikstudenten des 5-ten Studienjahres / Gerda Kondas. – Tartu, 1971. – 75 s.
10. Kossmann L. S. Deutsche Phraseologie :[сборник упражнений по фразеологии немецкого языка] / L. S. Kossmann. – М. : Международные отношения, 1964. – 190 с.
11. Von weißen Westen und Dreckgeschäften [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу : <http://www.greenpeace.ch/themen/meer/verschmutzung/von-weissen-westen-und-dreckgeschaeften/>